

**VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGINING OLDINI OLISHDA ICHKI ISHLAR
ORGANLARI XODIMLARINING O`RNI**

N.T.Usmonova

*Jizzax viloyati Zarbdor tumani IIB JXX HPB VYMB
inspektor-psixologi leytenant*

S.V.Qo`chqorova

*Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani IIB
JXX HPB VYMB inspektor-psixologi leytenant*

So`nggi yillarda respublikamizda yoshlar siyosati eng ustuvor vazifa hisoblanib kelmoqda. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoyevning "Agar farzandlarimizga to`g`ri tarbiya bermasak, har kuni, har daqiqa uni yurish-turishi, kayfiyatidan ogoh bo`lib turmasak, ularni ilm-u hunarga o`rgatmasak, munosib ish topib bermasak, bu omonatni boy berib qo`yishimiz hech gap emas" deya ta`kidlagan fikrlaridan ham yoshlarning huquqiy bilimlarini oshirish, vatanparvar etib tarbiyalash, ular o`rtasida jinoyatchilik va huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olish dolzarb masalaga aylanganligini, hamda bu boradagi qarashlarga enidilikda jiddiy yondashuv ostida qarashimizni anglab olsak bo`ladi.

Shu o`rinda huquqni muhofaza qiluvchi targ`ibot organlari o`smir yoshlar o`rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashish emas, balki jinoyatchilikning oldini olish, profilaktik chora-tadbirlar ko`rishga e`tiborni kuchaytirdilar. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish va ularning sodir etilishiga sharoit tug`diruvchi vaziyatlarni bartaraf qilish davlat va jamiyat oldida turgan asosiy muammolardan biri sanaladi. Chunki voyaga yetmagan shaxslarning jinoyat sodir etishlari kelgusida ularning retsidivist jinoyatchi bo`lish ehtimolini oshiradi hamda bu holat mamlakatning kelajakdagi taraqqiyotiga o`zining salbiy ta`sirini o`tkazadi. Umumiy jinoyatchilikdan farqli ravishda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi mamlakatning kelgusidagi taqdiri bilan bog`langan bo`lib, ushbu muammoga bugungi kunda alohida e`tibor bilan yondoshilmasa uning millat kelajagiga salbiy ta`siri ortib ketishi mumkin.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.04.2021 yildagi PQ-5050-son "Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta`minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo`yicha qo`shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to`g`risida"gi qaroriga asosan, 2021-yilda umumiy o`rta ta`lim muassasalarining 2 000 ta psixolog shtat birligini joriy yilning 1-iyulidan qisqartirish evaziga 1 100 ta inspektor-psixolog shtat birligi kiritiladi va 2022-yilda qo`shimcha 900 ta shtat birligini kiritish orqali ularning soni 2 000 tagacha yetkaziladi. Shuningdek, yangi joriy qilingan tizim asosida, inspektor-psixologlar zimmasiga har bir o`quvchi kesimida umumiy o`rta ta`lim muassasalarida psixologik muhitni yaxshilash, voyaga yetmaganlar orasida qonun buzilishlariga murosasiz munosabatda bo`lish hissini shakllantirish, muammoli o`quvchilar bilan ularning yashash joylarida ota-onalari ishtirokida manzilli ishlash vazifalarini yuklash

belgilandi. Bu boradagi faoliyatini samarali tashkil etish uchun Ichki ishlar vazirining tegishli buyrug'i bilan "Ichki ishlar organlarining voyaga yetmaganlar masalalari bo'yicha bo'linmalari faoliyatini tashkil etish bo'yicha vaqtinchalik nizom" tasdiqlanib, ularning faoliyatini tashkil etish mexanizmi belgilab berildi. Nizom asosida voyaga yetmaganlar masalalari bo'yicha bo'linmalarining asosiy vazifalari etib, voyaga yetmaganlar o'rtasida kriminogen vaziyat to'g'risidagi axborotni kompleks va tizimli tahlil qilish, mavjud kuch va vositalardan foydalanish samaradorligini baholash, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarlik sodir etilishiga olib keluvchi sabablar va sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etish, voyaga yetmaganlar, ularning ota-onasi yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini buzilishi bilan bog'liq murojaatlarini ko'rib chiqish; huquqbuzarlik yoki boshqa g'ayriijtimoiy xatti-harakat sodir etgan voyaga yetmaganlarga nisbatan ta'sir choralari qo'llash to'g'risida vakolatli organlarga yoki voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi hamda unda ishtirok etuvchi organlar va muassasalarga taqdimnoma va takliflar kiritish, voyaga yetmaganlarni Markazlarga, ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga, o'quv-tarbiya muassasalariga belgilangan tartibda joylashtirish uchun taaluqli hujjatlarni tayyorlash va joylashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, voyaga yetmaganlarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishdan bo'yin tovlayotgan yoki lozim darajada bajarmayotgan yoxud ularning xulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan, ular bilan shafqatsiz muomalada bo'layotgan ota-onalar yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslar bilan profilaktik tadbirlarni tashkil etish; voyaga yetmaganlarning huquqini ximoya qilish choralari ko'rish belgilab berildi. Shuningdek, ushbu Nizomda inspektor-psixologlarning faoliyat samaradorligini belgilovchi indikatorlar sifatida quyidagilar belgilandi: ta'lim muassasasi ichki nazoratida va voyaga yetmaganlar komissiyasi hisobida bo'lgan o'quvchilar sonining kamayishi, voyaga yetmaganlar o'rtasida turli g'ayriijtimoiy xatti-harakatlar, ulardagi addiktiv xulq-atvor, asotsial xulq-atvor, suitsidal xulq-atvor, jinoyatchilik darajasining pasayishi, addiktiv xulq-atvor (ingl. Addiction-qaramlik) - insonning muayyan turdagi harakat yoki holatga nisbatan qaramligi; misol uchun, psixotrop vositalarga, internetga, pornografik materiallarga qaramlik, asotsial xulq-atvor (ingl. Asocial-jamiyat talablariga zid,) - insonning jamiyatda o'rnatilgan tartib va qoidalarga zid bo'lgan, ma'naviyatsiz va huquqqa zid xulq-atvori. Ushbu xulq-atvor ko'p hollarda uydan ketib qolish, "o'z dunyosiga" berkinib olish, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olmaslikda, o'zini-o'zi o'ldirishga suiqasd qilishda namoyon bo'ladi. Sutsidal xulq-atvor - insonning o'zini-o'zi o'ldirishga suiqasd qilish yoki o'zini-o'zi o'ldirish haqida fikrlaydigan, rejalashtiradigan va amalga oshiradigan xulq-atvor.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, joriy etilgan mazkur tizimlar samarasida, hozirda inspektor-psixologlar umumta'lim maktablarida faoliyat yuritib, har bir o'quvchi kesimida ularning turmush-tarzi hamda odob-axloq normalariga munosabatini o'rganib, voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyat va huquqbuzarlik sodir etilishi, turli ta'qiqlangan oqimlarga

aralashib qolishining oldini olish, yetuk, barkamol shaxs bo`lib kamol topishi hamda hayotda o`z o`rnini topishga yo`naltirishga katta yordam berib kelmoqdalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O`zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo`llab-quvvatlash to`g`risida”gi Farmoni, 2017 yil 6 iyul.

2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5050-son “Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta`minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo`yicha qo`shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to`g`risida”gi qarori, 02.04.2021 yil.

3. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko`rsatishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi qarori, 03.08.2021 yildagi 490-son.